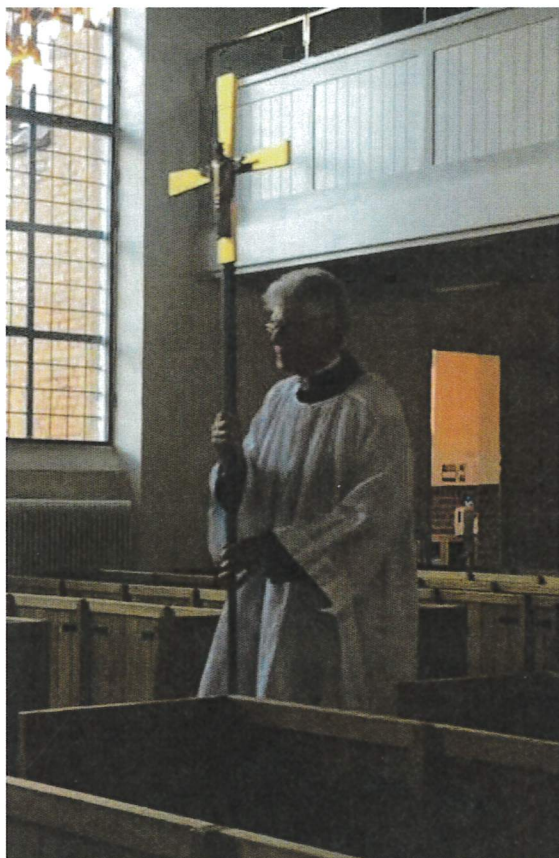
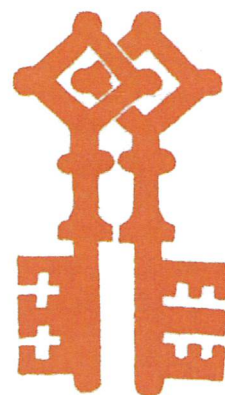
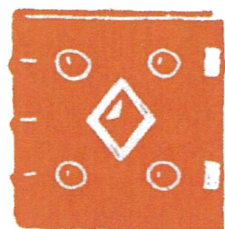

RE-FORMATIO

Substans og relation

Ved Olav Fog

Personlige bemærkninger til indledning

Det er mig en glæde at kunne bidrage til dette nummer af Re-formatio, for – som jeg sagde til vor nye formand – højirkeligheden har det ligesom Tidehverv: den består af i hvert fald et årsmøde og et blad. Årsmødet kan jeg ikke gøre så meget ved – i hvert fald ikke på dette tidspunkt – men bladet "Re-formatio" kan jeg da altid skrive til. Og det gør jeg så.

Nu er det så så heldigt, at jeg i den lange periode, hvor jeg har gemt mig bort i de vildsomme Ejer Bjerge (Østjylland ved Skanderborg), dog har udført et kæmpestort teologisk arbejde, som jeg har i sinde snarligt at udgive som bog. Denne bog med titlen "Sacerdotium et ministerium. Det apostolske embedes teologi" har jeg for længst skrevet færdigt – jeg satte punktum for 2-3 år siden – men det man kalder layout og deslige, f.eks. person- og sagregistre, tager en frygtelig tid – særligt når man som jeg er meget pertentlig og heller ikke længere hører til de yngste og raskeste.

Men hvorom alting er, så har jeg – som et krydderi – tilført min bog nogle ekskurser, hvis delvise indhold jeg har tænkt mig at indvie jer i. Som ordet "ekskurs" angiver, er der tale om emner, som er ude af bogens kurs, men dog kan sammenknyttes med de temaer, der er taget op.

Men jeg har også forsynet bogen med et "præludium" – jeg er ikke for ingenting også organist – og – hvor opfindsomt – et forord! Dem har jeg også tænkt mig at indvie jer i. Det vil lette forståelsen af mit anliggende. Jeg kan trøste jer med, at jeg har skrevet ganske enfoldigt – med citater på både svensk, tysk, engelsk, fransk, latin og græsk og – havde jeg nær sagt – hebraisk. Men der er kun to hebraiske ord i hele bogen på 5-600 sider. Så vær ved godt mod!

Men her kommer så mine udgydelser:

PRÆLUDIUM

Gud er således ikke at finde i det spekulative, men i forholdet mellem menneske og menneske, hvor mennesker viser tillid, elsker, er tro, tilgiver. Her drejer det sig om barmhjertighed og troskab – og her fuldbyrdes dommen."

(Preben Holm, sognepræst i Hedensted, i Præsteforeningens Blad nr. 13, 2015).

Til studentereksamen i 1950 fik jeg i dansk stil til opgave at skrive om "Arven fra Olympen og fra Sinai i Europas historie", Dette spørgsmål om arven fra Olympen og fra Sinai har siden fulgt mig hele livet og fået afgørende indflydelse på min livsbane. Hvad jeg dengang skrev, kan jeg i dag ikke huske. Dog husker jeg, at jeg tog mit udgangspunkt i det græske udtryk fra templet i Delfi – γνῶθι σεαυτόν – ("kend dig selv"), som vores lærer i oldtidskundskab ustandseligt prædikede for os. Det var arven fra Olympen. Joh, og så husker jeg også, at jeg skrev, at arven fra Sinai bestod i det første af de ti bud: "Du må ikke have andre guder" og et andet, som er dette ligt: "Du skal elske din næste som dig selv". Senere på universitetet lærte jeg om filosofen Descartes (1596 - 1650), der ville finde frem til et fast udgangspunkt for sin tænkning og fandt, at selv om han tvivlede om alt, så var der dog det faste, at han tænkte: "cogito – ergo sum". ("jeg tænker, altså er jeg"). Selv om fyndordet fra Delfi ("kend dig selv") minder om noget af det, som ligger i det jyske udtryk: "Du skal ikke tro, du er noget", er der alligevel en forbindelse mellem oraklet og Descartes. Begge udtrykker en op-tagethed af selvet og af hvad der er det faste i tilværelsen, essen-sen, det værende (også kaldet det ontologiske), den inderste kærne i al ting: hvad er det, som er uafhængigt af mennesket og mægtigere end mennesket. Det var også det, som de joniske naturfilosoffer søgte, f.eks. Thales fra Milet, der mente, at vand var grundstoffet, som verden antoges at være dannet af. Substansen (af latin "subsidiere", dvs, det som består i sig selv) er den væremåde, som tilkommer en tings væsen, når den virkelig er til. Det er den tænkning, substanstænkningen, som har skabt vor tids tekniske frembringelser, som også har ført til atombomben – ikke uden ironi var det netop

græske tænkere (bl.a. Demokrit), som mente, at den mindste udelelige partikel var atomet.

Men så er der også arven fra Sinai, der består i det første af de ti bud – ”du må ikke have andre guder, og – hvad der er dette ligt – du skal elske din næste som dig selv”- Altså her vises der bort fra sig selv – hen til en anden, til en person, ikke en ting, men til min næste. Han bliver så at sige stillet på lige fod med Gud – han bliver ikke lig med Gud, men bliver stillet på lige fod med ham, og det er noget ganske andet. Udgangspunktet i mit liv er uden for mig selv. Det er en fuldstændig modsætning til Buddhismen, hvor man søger indad i egen sjæl. Virkeligheden er ikke mig selv, er ikke substansen, men min næste og mit forhold til ham (hende). Her spørges der ikke om substanser, dvs. begreber om det virkeligt eksisterende, men om relationer til levende personer. Det er relationstænkningen, der her er på spil. Det er den, som Jesus Kristus og hans apostolske kirke står for.

Europas kulturhistorie angår netop kampen mellem substans og relation, mellem materialisme (den materielle virkelighed) og tro, mellem humanisme (det sokratiske og filosofiske) og kristendom (det personlige), mellem eros (den begærende kærlighed) og agape (den ofrende kærlighed). Sært snoede har deres veje været ned igennem tiderne. Snart har man søgt at bygge bro mellem dem, således at der opstod en kristen humanisme eller en humanistisk kristendom, snart skilte man dem eftertrykkeligt fra hinanden, så der opstod fjendskaber. Vi lever alle i begge verdener. Men det er først i relationsverdenen, dvs. i agape, at vi bliver rigtige mennesker – takket være Jesus Kristus.

Derfor var det også en katastrofe, da EU-parlamentet valgte at forkaste nævnelser af kristendommen (invocatio dei) i præambelen til EU-traktaten. Uden kristendommen går enhver kultur, ethvert sandt liv under. Den kan nok leve et stykke tid, men så er det også slut! For substanser forgår –, men kærlighed består!

Heller ikke det apostolske embede kan forstås ud fra substansen. Men embedet som apostolsk, dvs. ud fra Jesu relations- og offer-tænkning, er netop arvegods fra apostlene og vil leve videre, indtil Kristus kommer igen. For hvor Kristus selv er til stede, er embedet unødvendigt. Han er der jo selv og behøver ingen repræsentanter! I himlen er der ingen præster!

Spørgsmålet tilbage er nu, om en stat, der beherskes af substans-tænkningen i skikkelse af humanismen, er i stand til at lovgive for kir-kens embede – sådan som det sker i Danmark. Vil det ikke til syvende og sidst bare føre til de reformatoriske kirkers kollaps? Det mener Bernt Oftestad! (1)

Kirken som dennesidig institution er ikke sikret evighed. Det er kun den apostolske kirke, der er det! Og med apostolsk kirke menes den troende menighed, samlet om sin Herre i ordet og nadveren. Her viser Jesus Kristus sig. ”J’ai vu Jesus, moi aussi.” (2)

Noter: (1) *Bernt Oftestad i The Collapse of the Reformation, i John Broadhurst ed.: QUO VADITIS, 1996, s. 18-33. Se også Oftestads foredrag i Katolsk Studentlag, Høsten 1999. ”Hvor katolsk var den tidligste Lutherdom”.*

(2) Se ”postludium” i mit nævnte værk.

FORORD

Aufrur, zertrennung, krieg, totsleg, rauberei und prand“, was trieb die Menschen im Römischen Reich Deutscher Nation zu Beginn des 16. Jahrhunderts, ihre überlieferte christlicher Ordnung so gewaltsam zu zerstören, aufzubegehren gegen Althergebrachtes? Und das mit so masslosem Hass auf die Pfaffen, ohne jeden Respekt vor den Obrig-keiten. Die christliche Welt war längst in Unordnung geraten, die Krise permanent. Da ereignete sich diese Reformation, dieser fundamentele Umwälzungsprozess im geistigen und staatlichen Leben, durch Martin Luthers Theologie in Gang gebracht, nach so vielen vergeblichen Reformversuchen vorher. Was damals geschah, ist ein kompliziertes Geflecht aus Ursachen und Wirkungen, Motiven und Urhebern. Aus heutiger Sicht messen wir diesem Abschnitt der Geschichte welthistorische Bedeutung bei: Ansatz für einen Aufbruch ins Säkulare, Wegbereiter neuzeitlicher Subjektivität, Ausgang für einen Wertewandel, nicht nur was unsere Arbeitsauffassung angeht” – „Da steht göttliches Recht gegen erlebtes Unrecht“.

Sådan skriver Ruth Kastner i forordet til den kildesamling, hun har udgivet om reformationstiden 1517-1555. Vi andre må give hende ret i denne beskrivelse og kan på mange måder beklage den udvikling,

der er sket. Den fik frem for alt betydning for embedsopfattelsen, og den havde særligt sit udgangspunkt i det "masslose Hass auf die Pfaffen", og den manglende respekt for øvrigheden, som gennemtrængte tiden. Men én ting er at erkende udviklingen, noget ganske andet er at finde ud af, hvad vi så skal gøre med de tiloversblevne rester. Hvad er der tilbage af kristendommen og embedet?

Det finder vi ud af ved at gennemgå det lutherske embedssyn og se, om det rummer noget værdifuldt fra det klassiske (apostolske) embede, sådan som vi finder det i NT og hos kirkefædrene, og om det derudover rummer noget værdifuldt nyt, sat i gang af den sækularisering, subjektivering og værdiændring - modernismen, - som reformationen gav anledning til. Derfor må vi nu på grundlag af skrift og tradition undersøge, hvad kirkens apostolske embede i grunden er, og gennemgå det skridt for skridt - lige fra embedets indstiftelse, over dets indhold og mening og til dets videreførelse ved ordination. Spørgsmålet over alle spørgsmål er, hvilken betydning har embedet for kirken og kirkens tro - ja for menneskers frelse?

Kan vi på grundlag af det, som reformationen gav anledning til, tilføje embedet noget nyt, som ikke ødelægger apostoliciteten i embedet, den apostolicitet, som er selve embedets grundlag og mening, men tværtimod vil fremhæve noget i den, som også er værdifuldt for troen i vor tid - noget, som vor tid mangler? Eller har vi bare smidt barnet ud med badevandet?

Men herudover er der spørgsmålet om Kristi nærvær i kirkens gudstjeneste, i messen. Det fremgår til fulde af kirkens liturgi, både bønner, salmer og liturgiske tekster. "Du, som selv er til stede iblandt os med al din kærligheds rigdom" lyder det i vor kirkes nadverliturgi. Er dette nærvær knyttet til embedet som i den romersk-katolske kirke eller er det til ordet og sakramenterne som i den lutherske kirke, eller er det et rent åndeligt fænomen som kirker på venstrefløjen gerne gør det til? Eller er det alle tre dele?

Det er det, som dette arbejde vil undersøge og prøve at besvare. Emnet har længe beskæftiget mig. Det begyndte allerede i 1981, da jeg skrev en kronik i Kristeligt Dagblad om kvindelige præster betitlet "Konsekvensen af kvindelige præster." Men jeg opdagede hurtigt, at spørgsmålet om kvindelige præster ikke kunne løses uden et grundigt kendskab til, hvad kirkens embede i grunden var for noget. Det

var jo ikke bare et spørgsmål om ligestilling, ideologi og tidens politiske kæpheste, som man jo havde gjort det til, men havde i høj grad med det inderste i kristendommen at gøre, nemlig med Jesus Kristus og hans kors, med frelse og fortabelse. Siden da har det så været embedsteologien og dens implikationer, jeg har været optaget af. Temaet kirkens embede kan slet ikke behandles ud fra ideologi og filosofi. Det er udelukkende et teologisk spørgsmål og kan kun løses ad teologisk vej, og det vil igen sige, ud fra Guds åbenbaring i Jesus Kristus. Ellers ville det jo slet ikke være kirkens embede, man fandt frem til, men enten egne personlige ideer, som i sig selv kan være interessante nok, men i grunden ikke kommer andre mennesker ved, eller det ville være samfundets ideer, man fandt frem til, og dem ville man ikke uden at forgude dem kunne bygge sit liv på. Spørgsmålet om kirkens embede implicerer således systematiske og dogmatiske spørgsmål, som kun kan besvares ud fra troen. Kort sagt, det er teologiske spørgsmål, der skal beskæftige os i dette arbejde.

Således rustet gik jeg i gang med den omfattende litteratur på området, og fik da også pløjet mig gennem en stor del af den i denne afhandling anvendte litteratur. Men et egentligt systematisk arbejde blev der dog ikke stunder til. Det pastorale arbejde i sognene og min kære familie lagde for stort beslag på min arbejdskraft.

Det var således først som emeritus, at der blev tid og kræfter til egentlige studier. Tiden går, og jeg bliver ældre - og har været igennem nogle års sygdom med hospitalsophold, som jeg tilsyneladende har overvundet - dog med nedsat hjertefunktion (hjerteinsufficiens). Det mærker jeg derved, at arbejdstempoet bliver nedsat, og kræfterne trods alt bliver mindre. Det er dog mit håb, at jeg når at blive færdig, inden jeg skal i graven eller bliver helt dement.

Gudsmoders tegn

Af Monica Papazu

"Derfor vil Herren selv give eder et tegn: se, jomfruen bliver frugt-sommelig og føder en søn, og hun kalder ham Immanuel" (Es. 7,14).

Kærligheden til Jomfru Maria, Vor Herres moder, har været kendetegnende for den universelle kirke siden kristendommens første tider. De økumeniske konsilier, som fandt sted i kristendommens første årtusind, har etableret præcise formuleringer i forbindelse med Maria, og kirkefædrene har skrevet mange homilier om hende og bedt til hende.

Ikke desto mindre er der iøjnefaldende forskelle på den plads, Maria i dag optager i de tre kristne trosretninger: den ortodokse, den romersk-katolske og den protestantiske. På luthersk grund er Maria ikke fraværende, men fører en tilbagetrukken tilværelse, på trods af at Martin Luther var hende hengiven og bad Ave Maria. Det fortælles også, at han bad til den hellige Anna, Jomfru Marias moder. I Danmark er Marias minde først og fremmest bevaret i kirkernes navne (Vor Frue Kirke og Sct. Mariæ Kirke) og i nogle stednavne såsom Mariager ("Marias ager"). Københavns domkirke hedder, som vi véd, Vor Frue Kirke.

I ortodoks og katolsk kristendom har Jomfru Maria en anderledes fremtrædende plads. Det er et af de punkter, hvor ortodokse og katolikker føler sig tættest på hinanden. Det liturgiske fællesskab er indizskutabelt, og der er også et fællesskab i teologisk forståelse, selvom den teologiske forståelse har specifikke nuancer i Øst- og Vestkirken. I den ortodokse kirke er Jomfru Maria i mindre omfang genstand for en egentlig mariologi end i den katolske kirke. Den ortodokse kirke har på en strengere måde bevaret Maria-temaet inden for kristologien (læren om Kristus) og pneumatologien (læren om Helligånden), og den er mindre tilbøjelig til at eksplicite emnet. Ma-

ria har med tavshed og inderliggørelse at gøre. Maria-mysteriet er tilgængeligt for hjertet, det egner sig ikke helt til en diskursiv redegørelse.

Theotokos: inkarnationens korte formel

Maria-teologien er koncentreret i de betegnelser, hun har fået tillagt: *Theotokos* (Gudsmoder eller Gudfødterske), *Aeiparthenos* (Evigt Jomfru) og *Panagia* (Den Al-hellige). "Panagia" indgår i sproget uden at blive nærmere defineret. Betegnelserne "Theotokos" og "Aeiparthenos" er derimod dogmatiske formler.

Prædikatet "Theotokos" er et kristologisk dogme. Det blev stadfæstet ved det tredje økumeniske koncil, som fandt sted i Efesos i 431. Det, som blev drøftet ved dette kirkemøde, var ikke, hvem Maria er, men *hvem Kristus er*. Det gjaldt om at afvise nestorianismen, et af de nye kætteri, som var dukket op, og fastslå inkarnationen.

Nestorius (ca. 381-451), den indflydelsesrige Konstantinopels patriark, hævdede, at Jesus Kristus var to adskilte personer, og at Jesus blot var en "gudbærende" mand. Som følge gjaldt korsfæstelsen alene mennesket: Man kunne ikke sige, at Gud selv led på Korset. For at markere sin position forkastede Nestorius betegnelsen "Gudsmoder", for ifølge ham var Maria kun moder til mennesket Jesus, som var forskelligt fra Guds egentlige søn.

Kyrillos af Alexandria (376-444), Alexandrias patriark, reagerede meget kraftigt, og derved viste han sig som en sand efterfølger af den store Athanasius, troens forsvarer i kampen med det tidligere, anti-trinitariske kætteri, arianismen. Kyrillos forstod straks, at Nestorius' tankegang ophævede Guds Ords menneskevordelse og modsagde kirkens bekendelse.

Den nikænske trosbekendelse fra 325 siger nemlig: "Jeg tror på én Herre, Jesus Kristus, Guds enbårne Søn, som er født af Faderen før alle tider, Gud af Gud, lys af lys, sand Gud af sand Gud, født, ikke skabt, af samme væsen som Faderen, ved hvem alt er skabt, som for os mennesker og for vor frelse steg ned fra Himlene og blev kød ved Helligånden af Jomfru Maria og blev menneske, som også blev korsfæstet for os under Pontius Pilatus ...".

Trosbekendelsen skelner altså mellem "person" og "natur". Der er to naturer – Jesus Kristus er helt Gud og helt menneske – men ikke to

personer. Jesus Kristus er én. Guds Ord blev virkelig kød. Det er Gud selv, der bliver menneske og tager menneskets vilkår på sig. I sin protest mod Nestorius' afvigelse gjorde Kyrillos af Alexandria ikke andet end at holde fast i troens indhold. Der skulle ikke rokkes ved betegnelsen "Gudsmoder" ("Theotokos"), fordi den står som det kristologiske dogmes koncise formel. Som kirkefader Johannes af Damaskus (ca. 676-749) senere vil skrive: Navnet Theotokos "rummer hele inkarnationens mysterium"¹.

Kirkekonciliet i Efesos bragte ikke noget nyt. Det gjorde blot kirkens tro gældende. Ordet "Theotokos" var allerede i liturgisk brug og indgik i det teologiske sprog hos 300-tallets kirkefædre og væsentlige teologer, f.eks. hos Athanasius (ca. 296-373), hos hans lærer, Alexander af Alexandria (250-313), og hos Kyrillos af Jerusalem (ca. 313-386)².

På Kristi spørgsmål, som er troens afgørende spørgsmål: "hvem siger I, at jeg er?", svarer kirken, ligesom Simon Peter gjorde: "Du er Kristus, den levende Guds Søn" (Matt. 16,15-16). Derfor kalder kirken Kristi moder for "Gudføderske".

Det er i denne kristologiske sammenhæng, at Marias betydning blev udlagt. Den ortodokse kirke har ellers altid været, som tidligere nævnt, forholdsvis tilbageholdende med at udvikle en mariologi. Den nøjes med de koncise dogmer, og disse udfolder sig bedst på en eksistentiel måde. Det er ved at leve kirkens liv, at man lærer Jomfru Maria at kende.

Kirkelivet er nemlig præget af hendes nærvær. Vi finder Maria i kirkens *bøn, højtider og ikonografi*. Det er dér, man kan se, hvad Maria-teologien indebærer.

Glæd dig!

Maria er altid til stede i kirkens bøn, både i de liturgiske og de private bønner:

¹ Johannes af Damaskus, *De fide orthodoxa*, III,12.

² *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church*, ed. Philip Schaff and Henry Wace, *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series, vol. 14, T&T Clark, Edinburgh, W.M. B. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1900, rpt. 1991, ss. 191-242.

"Værdigt er og ret, at vi maa sandt / prise salig dig, som fødte Herren; / dig den stedse salige og allerlydefri, / som er Moder til vor Herre Gud. // Højere i Ære end Kerubim, / uden nogen Lighed mere herlig end Serafim, / uden at forkrænkes har du født os Gud Ordet, / Gudsføderske i Sandhed, dig vil vi ophøje", hedder det i liturgien. Vi hører tydeligt her de to dogmer: "Gudsmoder" og "evigt jomfru", og vi ser Maria omgivet af den himmelske menighed.

Der findes ikke nogen gudstjeneste eller nogen bøn i den ortodokse kirke, hvor Gudsmoder ikke bliver lovprist. Hver gruppe bønner i den guddommelige liturgi og i tidebønnen indeholder en *Theotokion*, dvs. en speciel hymne til Maria.

Onsdag og fredag, dage, som er helliget Korsets mysterium, antager *Theotokion* ofte form af *Stavrotheotokion*, som svarer til *Stabat Mater Dolorosa* i den vestlige tradition, dvs. smertens Maria ved Korset. Dernæst er der et væld af bønner og hymner, som også ligger de troendes hjerte nær: Fra Kyrillos af Alexandrias' og Johannes af Damaskos' hymner til de utallige, meget udbredte "akathistoi".

"Akathistos" er en lang hymne, som siges eller synges stående. Marias akathistos, også kaldet "Glædens hilsninger", er en udfoldelse af bebudelsesscenen, hvor udråbet "glæd dig!" gentages igen og igen: "Da Guds engel fik Hans [Guds] Bud i Løn at kende, / stod i Josefs Hus han hastigt frem for hende, / som ej Giftemaal kendte, og legemløst han sagde: / Han Selv, Som sænker Himmelen, vil stige ned, / og hel, uden Forandring, vil rummes i dig. / Jeg ser Ham alt i dit Moderliv / iføre Sig en tjeners Dragt, / og ude af mig selv raaber jeg: / Glæd dig, Brud, uden Brudgom! [...] // Glæd dig, ved dig staar Glæden i Opgang; / glæd dig, ved dig står Vreden i Nedgang. / Glæd dig, du er Adam, den faldne, til Oprejsning; / glæd dig, du er Evas, den grædendes, Genløsning. [...] // Glæd dig, du som til Kongen er beredt som Hans Trone; / glæd dig, Ham er du bærende, Som bærer al Verden. // Glæd dig, du Stjerne, Solens Bebuderske; / glæd dig, du Skød, hvor Gud bliver Menneske ..."³.

³ *Glædens Hilsninger til Guds Føderske*, overs. af Munk Fotius, Paracletens Kloster, Oropos, Attica, 1992. Der findes også en anden dansk oversættelse ved Johannes Glenthøj: <http://www.elisabethogjohannesglenthøj.dk/47975798>.

Gudsmoders højtider

I løbet af kirkeåret er der mange højtider, som er viet Maria.

Ud over Påsken er der 12 store højtider i den ortodokse kirke, hvoraf fire handler om Gudsmoder: *Gudsmoders fødsel* (8. september), *Gudsmoders indføring i Templet* (21. november), *Bebudelsen* (25. marts) og *Gudsmoders Hensovning* (15. august). Der er desuden en række mindre fester, såsom *Marias undfangelse* (9. december) og *Den Hellige Jomfrus beskyttende slør* (1. oktober). Og der er endvidere højtider, som eksplicit er både Kristi og Marias fester: *Theotokos' Synaxis* (Forsamlingen til Gudsmoders ære) (26. december) og *Kristi indføring i Templet*, 40 dage efter fødslen (2. februar).

Den ældste af disse højtider er formentlig "Forsamlingen til Gudsmoders ære" anden juledag. At denne er den oprindelige rod, fra hvilken alle de andre højtider stammer, viser det perspektiv, i hvilket Maria skal forstås. Vi fejrer inkarnationens mirakel. Ved fejringen af Frelserens fødsel æres også Frelserens moder. Hun ses i sin Søns lys, og kun således kan hun ses. Hun er den ene, udvalgte kvinde, som har "fundet nåde for Gud" (Luk. 1,30). Hun har båret Guds Søn, hun har bragt Ham til verden.

I sin helt særlige identitet er Maria samtidig en repræsentant for menneskeslægten, i hvilken Guds Ord inkarnerer sig.

I en af julehymnerne hedder det:

"Hvad skal vi bringe Dig, o Kristus, som for vor skyld er kommet til jorden som et menneske? [...] Den ganske skabning takker Dig: Englene bringer Dig en sang; himlene giver Dig en stjerne; vismændene bringer Dig gaver [...]; jorden giver Dig en grotte [hvor Du skal fødes]; de umælende væsener giver Dig en krybbe. Og vi [mennesker] giver Dig en Jomfru-moder!"

Det er en kosmisk hymne – med den fornemmelse for frelsens kosmiske dimension, som er karakteristisk for den ortodokse verden. Hele universet, alt, hvad Gud har skabt – himlen og jorden og de umælende væsener – er samlet i glæde omkring det nyfødte guddommelige barn. Og det bedste, menneskeslægten kan give, er en ren jomfru, blomsten af tro og lydighed.

I julenattens glæde ses det forklarede menneske, som Gud tager bolig i og lader Sig føde af. Maria er den forklarede verden: Hun er den, der har sagt "Ja", "mig ske efter dit ord!", og som "gemte ordet" dybt "i sit hjerte", så dybt, at det blev kød!

"Jeg er Herrens tjenerinde", siger hun (Luk. 1,38). Marias svar er modsætningen til Evas venden sig bort fra Herrens befaling. Maria er *den Nye Eva*, som føder *den Nye Adam*. Hun er menneskets ja – og hele skabningens ja til Herren. I dette ja, udtalt af et menneske med et ydmygt hjerte, finder mødet mellem Skaber og skabning, mellem Gud og mennesket sted – en kærlighedens synergi, som føder nyt liv.

Den store teolog fra 1300-tallet Nikolaj Kabasilas fremhæver Marias ja i sin prædiken til Bebudelseshøjtiden: "Ligesom Gud af egen fri vilje ønskede at blive kød, ligesådan har det været Hans ønske, at Hans moder skal bære Ham af sin egen fri vilje, med sit hjertes accept"⁴.

Inkarnationen, som er kommunionens mirakel, åbenbarer den Gud, som elsker menneskets frihed. Marias ja, som er Helligåndens værk, er et tegn på menneskets helbredte frihed: Friheden, der i total troens hengivenhed adlyder Guds ord.

Den velsignede almindelighed

Men har kirkens Gudsmoders-højtider bund i Skriften? Er det ikke et menneskeligt påfund? Dette er et spørgsmål, man ofte hører.

Det, Skriften fortæller om, er: Bebudelsen; fødslen i Betlehem; besøget hos Elisabet (Elisabets ord "Velsignet er du blandt kvinder, og velsignet dit livs frugt!" vil indgå i Ave Maria – Luk. 1,42) og Marias Magnificat ("Min sjæl højlover Herren" – Luk. 1,46); Marias tilstedeværelse ved Kristi første undergerning (brylluppet i Kana – Joh. 2) og ved afslutningen, ved Korsets fod. Skriften nævner endvidere Maria som medlem af kirken, af menigheden i Jerusalem: "Disse deltog alle enigt og udholdende i bønnen sammen med nogle kvinder og Maria, Jesu moder, og hans brødre" (Ap. G. 1,14).

Det er klart, at de fester, som højtideliggør f.eks. Marias fødsel, de forskellige momenter i hendes liv (indføringen i templet) og hendes død, ikke er noteret i Skriften. Den store russiske teolog Alexander Schmemmann var af den opfattelse, at disse begivenheder ikke behøvede at blive nedfældet i Skriften, fordi de i en vis forstand slet ikke

⁴ Citeret af Vladimir Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church* (1944), St. Vladimir's Seminary Press, 1976, s. 141.

er begivenheder, de er bare noget helt almindeligt. Det er *den velsignede almindelighed*, som bliver fejret – den almindelighed, som er Guds gave: "if the Church began to commemorate the event [of Mary's birth] with a special feast it was not because the birth [of Mary] was somehow unique or miraculous or out of the ordinary; but because on the contrary, the very fact that it is routine discloses something fresh and radiant about everything we call »routine« and ordinary, it gives new depth to the »unremarkable« details of human life"⁵.

Marias højtider kan ikke forstås, hvis man ikke tager imod dem med ydmyghed. Er det ikke sådan, at når vi elsker hinanden, fejrer vi også hinandens fødselsdag, og når vi har mistet vore kære, mindes vi dem på dagen for deres bortgang? Hvorfor så ikke gøre det i forbindelse med Maria, vor Storebrors moder?

Netop fordi de er almindelighedens fester, har disse højtider ikke brug for at være funderet i Skriften. Når man véd, at Jesus har en moder, så må hun jo, som alle andre mennesker, være blevet født. Som enhver anden pige, der levede i Det Gamle Testaments verden, blev hun ført ind i templet. Som ethvert andet menneske døde hun også en dag. På almindelighedens grundlag understreges desto stærkere menneskevordelsens virkelighed – inkarnationen som et objektivt faktum. Almindelighedens fester er et udtryk for det kristologiske dogme.

Ved Marias egen fødsel, hvor man nævner hendes forældres navn, Anna og Joakim, som får skænket et barn på deres gamle dage, markeres samtidig *slægtens* og *historiens* betydning. Det er "en fejring af menneskenes historie", siger Schmemmann⁶. For Maria er ikke en abstrakt person, hun er rundet af en historie, som gik forud for, af en slægt og dennes erfaringer. Hun har haft forældre og slægtninge, der har præget hendes opvækst. Hun tilhører også *fortiden*, den historie, som har aflejret sig i hende, i hendes nu: Det nu, hvor Gud udvælger hende og gør hende til Sin Søns moder.

Udlagt på den måde danner fejringen af Gudsmoders fødsel i den ortodokse kirke en vis kontrast til det romersk-katolske dogme om

Marias "ubesmittede undfangelse", som blev vedtaget i 1854. Der, hvor den katolske tænkning i sin lovprisning af Maria adskiller hende fra menneskeslægten ved at hævde, at hun blev undfanget uden synd, dér fremhæver den ortodokse pietet derimod det almindelige, det fælles, den ontologiske, eksistentielle og historiske kontinuitet. I ortodokst perspektiv rokker "den ubesmittede undfangelse" ved inkarnationens radikalitet – der findes kun én, der er født uden synd: Jesus Kristus. Selvfølgelig er Maria i den ortodokse kirke forstået som den rene, men det er, fordi Helligånden beskytter hende mod enhver aktualiseret, personlig synd. Hun blev alligevel født under arvesynden og døde som ethvert andet menneske, eftersom døden er den syndige naturs konsekvens. Det er sikkert derfor, at 15. august i den ortodokse kirke hedder "Gudsmoders *hensovning*", men "*Assumptio*" (optagelse i himlen) i den katolske kirke, og dette selvom det er den samme højtid og har samme indhold. – Jeg skal i parentes nævne, at den katolske kirke skelner mellem Kristi Himmelfart og Marias Optagelse i himlen. Den ene hedder *Ascensio Domini*, og den anden *Assumptio Mariae*. Jeg skal også nævne, at *Assumptio Mariae* først blev vedtaget som dogme i 1950, og man kan kun undre sig, at den katolske kirke har ventet så længe med at vedtage dette dogme, eftersom højtiden har været fejret i både Øst- og Vestkirken i stort set halvandet årtusind.

Ikke alene Marias fødsel, men også hendes indføring i templet kan betragtes som en almindelighedens fest: Som den jødiske pige hun er, er det normalt, at hun indføres i templet. Denne højtid rummer samtidig et dybere teologisk indhold. Maria kommer til templet i Jerusalem, fordi hun tilhører sit folk. Hun er kvintessensen af Det Gamle Testaments univers, som venter, håber, tror på Guds forjættelse. Men hun er også det punkt, hvor templets betydning ændres: Det gamle tempel er bragt til fuldendelse og afslutning, og et nyt tempel opstår. Hun selv er det nye tempel. I liturgiske ord: "Frelserens vidunderligt rene tempel føres ind i Herrens tempel".

Ved denne højtid signaleres både kontinuiteten og diskontinuiteten. Maria er det punkt, hvor fortid og fremtid berører hinanden: Menneskets fortid og fremtid; Guds forjættelse og Guds fuldbyrdelse af Sin forjættelse. Maria kommer fra fortiden, men hun er også et slutpunkt for fortiden og en indgang til fremtiden, for hun vil bringe Frelseren til verden.

⁵ Alexander Schmemmann, *The Virgin Mary, Celebration of Faith: Sermons*, vol. 3, St. Vladimir's Seminary Press, 1995, s. 23.

⁶ Schmemmann, *The Virgin Mary*, ss. 24-25.

Maria, som bærer Kristus i sig, er det nye tempel. Fra nu af vil templet ikke mere være lavet af hænder, det vil ikke mere være af sten, men af "levende sten". Mennesket og dets liv bliver til tempel.

Fra jorden til himlen, fra død til opstandelse

Det samme perspektiv, som er karakteristisk for Jomfruens fødsel, præger også den højtid, som ligger i den anden ende af Marias livs jordiske forløb: *Gudsmoders Hensovning*, som jeg allerede flygtigt har omtalt. Det er en af de mest elskede højtider i den ortodokse verden. Det er højsommerens fest, midten af august. Fra den 1. august til den 14. holdes faste. Den 14. august er en dag, der ligner Langfredag. Det er en begravelsesdag, med begravelsessange og optog med levende lys omkring kirken. Det meste af gudstjenesten foregår om natten. Dagen efter besynges Marias opstandelse.

Festdagens ikon består af tre planer. I den nederste del ses Maria på sit dødsleje. Hun ligger udstrakt, og omkring hende er apostelskaren forsamlet (Peter, Johannes, Paulus), sommetider er apostlenes efterfølgere (kirkefædre; mænd og kvinder) også med. I baggrunden skimtes templet. På det næste niveau, lige i midten af ikonen står den opstandne Kristus, som bærer sin moder i sin favn. Det er egentlig ikke den døde Maria: Maria i Jesu arme er en miniaturefigur; hun ses som et spædbarn, der er lagt i svøb. På Jesufødsel-ikonerne tegnes den nyfødtes svøb på samme måde som de døde ligklæder som et tegn på Kristi kommende lidelse og død; her er det omvendt: ligklæderne bliver til den nyfødtes svøb.

Billedet taler om kærlighed: Ligesom moderen bærer ham, ligesådan bærer Sønnen sin moder; ligesom moderen gav ham liv, ligesådan giver han hende liv.

På det tredje niveau, i den øverste del af ikonen, afbildes engleskaren, som ledsager apostlene, og i deres midte står den lyslevende Gudsmoder på en trone båret af to engle.

Hensovningens ikon fortæller om *den opstandne Kristus og om opstandelsens kraft*. I ikonens centrum – som Livet og kilden til Livet – står Kristus. Han er midtpunktet, Han er den handlende, i Ham grænser jorden og himlen til hinanden, i Ham bliver døden til liv. Døden ses forneden i ikonen, livet i den øverste del. Højtidens liturgiske formel er: Gudsmoder "er flyttet fra døden til Livet".

Gudsmoders Hensovning er grundlæggende en forkyndelse af håbet på opstandelsen. Den svarer fuldstændig til Grundtvigs ord i "Herren af søvne opvågned, opsprang", som i øvrigt er en bearbejdelse af en ortodoks hymne: "Derfor halleluja tusindefold / følger det budskab fra old til old: / Kristus opstod fra de døde! / Og før han tog i det høje sit sæde, / så'de på jord han den evige glæde: / Vi skal opstå fra de døde!"

Ikonen for Gudsmoders Hensovning taler om kirken. Kristus samler den jordiske og den himmelske menighed omkring sig. Han fører sin moder til himlen. De samme engle, som forkyndte Kristi fødsel fra det høje, samles nu om Maria og ledsager hende ind i Guds Rige. Gudsmoders optagelse i himlen har en stærk symbolsk betydning, for Maria er det inkarnerede symbol på kirken. Hun er det nye tempel, *det nye liv*, som bærer Kristus i sig. Gudsmoders Hensovning er altså en *eskatologisk* højtid, som fortæller om menigheden – ja, den omvendte menneskeslægt – som ved tidernes ende træder ind i himmerigets glæde.

På festikonen ses Gudsmoder som "Himlens dronning". Det er ganske naturligt: Når Jesus Kristus er vores konge, så må hans moder også være dronning. Men der ligger mere i denne betegnelse: Dette er også et eskatologisk tegn. At have del i Riget og derved blive adlet – ligesom Maria – er jo det, som loves kirken og hvert menneske i kirken: At være konge sammen med kongen i Hans rige.

Den kongelige værdighed bliver skænket hvert eneste menneske ved dåben. Enhver af os bliver ved dåben konge, profet og præst, dvs. får del i Kristi præstelige værdighed og i hans værdighed som konge og profet.

Marias optagelse i himlen er i grund og bund en forkyndelse af, at "vort borgerskab er i himlene" (Fil. 3,20).

Gudsmoders evige jomfruelighed

"*Theotokos Aeiparthenos*" (Gudsmoder evigt jomfru) er også et dogme. Det blev vedtaget ved det femte økumeniske kirkekonzil i Konstantinopel i 553. Det kan ikke understreges nok, at det, som blev drøftet ved dette kirkemøde, ikke var Jomfru Maria, men Kristus. Konziliet i Konstantinopel var ligesom mødet i Efesos kristologisk – det handlede om to-natur-læren – og det fandt sted, fordi det nestorianske kætteri på ny var blusset op. For at fastslå Guds Ords

fulde inkarnation brugte konsiliet atter udtrykket Gudsmoder og omtalte Maria som evigt jomfru for at markere, at den Søn, som hun har båret, ikke blot er et menneske, men anden person i treenigheden. Marias evige jomfruelighed stammer fra den måde, hvorpå Kristus forstås⁷.

Jomfrueligheden er et flertydigt symbol. Den er inkarnationens tegn og et tegn på Kristi frelservirksomhed. Den peger på det Nye menneske, dvs. det menneske, Kristus restaurerer efter Sit billede, og i hvilket Han lever – efter Pauli ord "Kristus lever i mig" (Gal. 2,20).

Det er en misforståelse at forestille sig, at Gudsmoders evige jomfruelighed er en plat anatomisk betegnelse eller et udtryk for snerpet puritanisme. Spørgsmålet om Maria efter Jesu fødsel fik børn med Josef, har intet med det at gøre – det ville være et fuldstændig teologisk spørgsmål. Den teologiske sammenhæng er en helt anden.

Det russiske ord for "jomfruelighed" peger på en dybere forståelse af sagen – russisk er et sprog, som Evangeliet har skabt gennem Kyrill og Methodius' forkyndelse og derfor rummer stor teologisk rigdom. På russisk hedder jomfruelighed eller kyskhed "целомудрие" ("tselomudrie"). Ordet består af to dele: "целый" ("tselyj"), dvs. "hel", og "мудрый" ("mudryj"), dvs. "viis, forstandig".

Jomfruelighed har nemlig med den *sunde* fornuft at gøre – dvs. den fornuft, Gud har givet os, for at vi kan forstå hans ord, og det gør Maria: Hun "gemte alle disse ord i sit hjerte og grundede over dem" (Luk. 2,19). Jomfruelighed signalerer det at være helbredt, ikke længere syg, ikke længere ødelagt af synden.

Kristus gør mennesket *hel* igen. Han sletter syndens ar, glatter rynkerne, giver mennesket den renhed, det havde i begyndelsen.

Sådan forstået er jomfruelighed en gave og et kald for hvert eneste menneske. Det drejer sig om at være Gud tro. Mennesket-kirke er trolovet med Kristus (Ef. 5,31-32). Jomfruelighed er et trosforhold.

"Se, det er i din moder" (Joh. 19,27) – Gudsmoders beskyttende slør
Den 1. oktober fejres "Gudsmoders beskyttende slør" ("покров", "pokrov", på russisk). Denne fejring stammer fra år 911, Konstantinopel. Man skal forestille sig Marias slør som et stort sjal ligesom det,

de russiske kvinder den dag i dag går med. Det er det slør, som hun beskyttende breder over sine børn.

Den kærlighed, Maria har for sin søn, den omsorg, hun drager for ham, udvides til at omfatte alle mennesker. Gennem dåben er vi blevet Gud Faderens adoptivbørn. Vi er blevet ligedannet med Kristus. Derfor er vi også blevet Marias adoptivbørn. Vores dåb – fødslen "af vand og Ånd" – er ligesom en gentagelse af Bebudelsesscenen. Derfor er Bebudelsen ofte (også i Danmark) afbildet på døbefontene. I både Øst- og i Vestkirken appellerer de troende til Gudsmoder i trængslernes tid. Under forfølgelser bliver de troendes tilknytning til Gudsmoder desto mere intens. Hun kender til sorg, til menneskets magtesløshed, og hun beder for alle – hun er i *forbøn*. Som det hedder i Ave Maria: "Mater Dei, ora pro nobis, peccatoribus, nunc et in hora mortis nostrae" ("Gudsmoder, bed for os syndere, nu og i vor dødstime").

At bede for hinanden, at være i forbøn for hinanden, har altid været et naturligt udtryk for troen. Vi beder for de levende og de døde, og de døde beder også for os levende.

Marias forbøn i trængslernes tid findes f.eks. formuleret i en prædiken, som den russiske præst og teolog Sergius Bulgakov holdt i forbindelse med Det Beskyttende Slørs højtid. Det var i begyndelsen af bolsjevikernes forfølgelse af kirken:

"Gudsmoder beder og græder. Det skete ikke kun for tusind år siden, men det sker også her og nu, når som helst og hvor som helst, indtil tidernes ende. Hendes slør beskytter ikke kun dem, der var til stede dengang, da hun levede, men enhver generation, ja, den ganske verden, os alle syndere. [...] Gudsmoder er i forbøn for verden [...]. Hun dømmer ikke, men har medlidenhed med hvert menneske. [...] Hun er i forbøn for os som moder. [...]

Verdens synder og sorg sårer hendes hjerte, som er fyldt med kærlighed [...]. Gudsmoder græder for verden. [...] Verden er ikke alene i sin lidelse [...] Moderens hjerte er også brudt og såret. Gudsmoder græder sammen med os. [...]

Vi tror og vi véd, at Medlidenhedens moder [...] er i forbøn med tårer for Rusland i dets sorg. [...] Hun har ikke forladt vort land"⁸.

⁷ The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church, ss. 297-323.

⁸ Citeret af Schmemmann, *The Virgin Mary*, ss. 37-38.

Gudsmoders ikoner

Der findes mange forskellige Maria-ikoner, og det er ikke tilfældigt. Ifølge kirkens tradition er ikonografien i sig selv forbundet med hende. Den første ikonmaler, apostlen Lukas, er også den første, der har malet hende. Han fremtræder selv på ikoner i gang med at male Gudsmoder med barnet, hvilket er det grundlæggende ikonmotiv, som giver nøglen til en forståelse af, hvad en ikon i det hele taget betyder. Theotokos er nemlig selve ikonografiens forudsætning, for en ikon har ingen anden betydning end den at forkynde inkarnationen. Ikonen er altid kristologisk.

Gudsmoder-ikonerne er en del af kirkens billedvæg (ikonostasis). På de kongelige porte males Bebudelsen: Døren mod Himmerig åbnes kun gennem Guds fødsel som menneske. Til højre for kongeporten står en stor ikon af Gudsmoder med Kristus i sin favn. På den første række over kongeporten, lige i midten, er der Deisis-ikonen (eller Bønnens symbol): Kristus med Johannes Døber på den ene side og Gudsmoder på den anden side. Denne ikon binder Det Gamle Testamente sammen med Det Nye og viser kirkens to ansigter: *Ecclesia militans* – den kæmpende kirke repræsenteret ved Johannes Døber (strid, lidenskabelig forkyndelse, konflikt med verden) – og *Ecclesia contemplativa*, repræsenteret ved Jomfru Marias tavshed og bøn. På den næstsidste ikonrække i ikonostasen, lige i midten, står Gudsmoder som "Jomfruen med tegnet" (Es. 7,14), dvs. med Jesusbarnet: Immanuel, Frelseren.

Gudsmoder-ikonerne følger bestemte mønstre eller arketyper, som er blevet bevaret uforandret i over tusind år, med små variationer fra land til land. F.eks. Kristi Fødsels ikon, Ømhedens moder, Den Vejvisende, Gudsmoder med tre hænder (det er et minde om den ikonoklastiske tid, da ikonmalerne fik deres hænder hugget af, og Gud på Marias forbøn satte dem på igen), Marias hensovning, Helbredelsens kilde (det er en ikon af Maria med barnet; de to i kommunion med hinanden danner en brønd med helbredende vand – det er i grund og bund en ikon af den helbredende Kristus, livets fornyer). Der er en forskel mellem den ikonografiske behandling af Gudsmoder i Østkirken og den kunstneriske tolkning af Maria i romerkirken. Gudsmoder i den ortodokse verden er moderen *med barnet*. Der findes meget få ikontyper, hvor Maria fremtræder alene (jeg kender kun to). I den katolske kirke er Madonna-statuerne derimod almindelige.

En anden forskel ligger i, at den ortodokse ikon er blottet for nogen form for naturalisme. Den er først og fremmest en erklæring af dogmerne. Derfor er Jesusbarnet aldrig afmalet som den søde spæd, vi normalt ser i renæssancekunsten. Han er altid det alvorlige, myndige Guds Ord. I hånden holder han ofte et pergament, hvilket netop henviser til det ord, Gud forkynder gennem sin Søns menneskevordelse. De to ikontyper, hvor Maria er alene, handler om Gudsmoders smerte. Begge to er karakteristiske for den russiske tradition, men de findes også i andre ortodokse lande. Den ene af dem er "Gudsmoder med de syv pile" (formentlig inspireret af katolsk fromhed) – det er de pile, der gennemborer Marias hjerte. Den anden af dem er Marias sorg ved sin Søns Kors. Den russiske ærkebiskop Anthony Bloom beskriver denne ikon sådan:

"Man ser en russisk bondepige, som har tabt sit slør, og hvis hår er skilt i midten og falder lige ned over et temmelig firkantet ansigt. Hendes øjne er store, og hun ser ud i det uendelige eller ind i dybderne – i hvert fald ikke på noget, der befinder sig foran hende. Hvis man ser nøjere til, får man øje på to hænder. To hænder, som slet ikke kan være dér, hvor de er, hvis det skulle være anatomisk korrekt. Men de er der heller ikke som del af et naturalistisk billede, de er der for at udtrykke, hvad hverken ansigtet eller hænderne eller øjnene kunne have udtrykt, uden at det var gået ud over noget, som det var meget mere vigtigt at få frem: De er hænder i kval og smerte. Og så, i ikonens ene hjørne, svagt gulligt på svag gullig baggrund, så man næsten ikke kan se det, er der en lille høj og et tomt kors. Det er moderen, der betragter sin enbårne søns korsfæstelse og død"⁹.

Som man kan høre i Anthony Blooms skildring, vidner ikonen om lidelsernes Maria og samtidig om de troendes deltagelse i hendes sorg. Hendes smerte er folkets og verdens smerte. Og folkets smerte bliver også til hendes. Det er derfor ikke overraskende, at digterinden Anna Akhmatova i sin digtsamling *Rekviem*, som beskriver den stalinistiske terror, citerer et vers fra den Hellige Lørdags bøn (lørdag mellem Langfredag og Påskesøndag): "Græd ikke over Mig, Moder". Det er Jesu trøstende ord til sin moder, og det de ord,

⁹ Anthony Bloom, *En vej til bøn*, Katolsk Forlag, 1975, s. 122.

som den nye generation af ofre siger til deres mødre. Over sorgen falder Opstandelsens lys.

Det åndelige liv

Som jeg nævnte i begyndelsen, vægrer den ortodokse kirke sig ved at udvikle en egentlig mariologi. Theotokos er simpelthen et kristologisk dogme. Til gengæld er fromhedslivet i særlig grad knyttet til Maria. Alexander Schmemmann forklarer denne tilsyneladende selvmodsigelse sådan:

"Maria er ikke en del af Kirkens *kerygma*, hvis eneste indhold er Kristus, men Maria er Kirkens indre hemmelighed som kommunion med Kristus. Kirken forkynder Kristus, og ikke Maria. Men deltagelsen i Kristus åbenbarer Maria som kirkens hemmelige glæde. »I hende«, siges det i en hymne, »glæder hele skabningen sig«¹⁰.

Dette betyder, at Kirken ved at leve i Kristus og modtage Helligånden, kommer til at opdage Maria *indefra* – ja, selv være Maria. Det er Kristus, der fører de troende til Maria, til det livsforhold, som er mellem Ham og Hans moder.

Det er *ikke* et spørgsmål om at kende Maria, men om at kende *Kristus*. Det er et spørgsmål om at tage imod *Guds Ord*, "gemme det i sit hjerte", bære det, lade det blive *liv* i én. Ved at gøre det *bliver* man til Maria.

Derfor skriver Schmemmann, at Gudsmoder er kirkens "*liv*". Man er kaldet til ligesom Maria at leve *i troen* og være et tempel for Herren. Maria er således symbolet på det åndelige liv. Ligesom hun indgår i kristologien, ligesådan indgår hun også i pneumatologien (læren om Helligånden). Kristus bliver undfanget ved Helligånden, og dette er stadigvæk Helligåndens rolle: Han undfanger Kristus i de troendes hjerte.

Det gælder for enhver troende, og det gælder også på en særlig måde for livet i klostret. Derfor kaldes klostrene ofte for "Jomfru Marias have" – ikke kun Athos, men utallige klostre har denne betegnelse. Maria er simpelthen det åndelige livs arketype. Hun er *vita contemplativa*.

¹⁰ Schmemmann, *The Virgin Mary*, s. 89.

Skabningens kvindelighed

Maria er den Nye Eva. Hun er frugtsommelighed – "livets moder". Som sådan viser Maria den velsignelse, som ligger i det at være kvinde. Som den Nye Eva er Maria et troens, lydhedens og kærlighedens symbol. Over for den feminisme, som hævder sig selv, står Maria som den sande kvinde, hvis kald det er at være moder. Men kvindelighed har en endnu dybere betydning. Ikke kun kvinden er "kvindelig", men også den ganske skabning i dens forhold til Gud. Denne "kvindelighed" betyder skabningens totale afhængighed af Gud, en given sig i Guds vold. Som Schmemmann skriver:

"Maria står for skabningens *kvindelighed*. Kvindelighed betyder her lydhør kærlighed, lydhed, hengivenhed, at være rede til med hele sit væsen at leve i og for en anden. [...] Maria repræsenterer ikke kvinden eller kvinderne over for Gud: Hun er et symbol på alskabningen, på menneskeslægtens respons til Kristus og Gud"¹¹.

Maria peger ikke på sig selv, men væk fra sig selv. Hun er "jomfruen med tegnet" – og tegnet er hendes barn. Hun peger på den, som alene er "vejen, sandheden og livet". Hun fører til Kristus, men Kristus fører også til hende, for hun selv er et eksistentielt tegn på kommunionen mellem Gud og mennesket.

Vesper-prædiken ved Kristi Himmelfart

Ved H. D. Gautier

"Men I skal få kraft, når Helligånden kommer over Jer, og I skal være mine vidner både i Jerusalem og i hele Judæa og Samaria og lige til jordens ende." Da han havde sagt dette, blev han løftet op, medens de så på det, og en sky tog ham bort fra deres øjne. (Ap.gern. 1,8-9)

Vi er nu 40 dage efter Påske, og Jesus tager afsked med apostlene.

¹¹ Schmemmann, *The Virgin Mary*, ss. 90-91.

Påske er omgivet af to 40-dages perioder; Op til påske en 40 dages forberedelsestid og efter Påske 40 dage, hvor den opstandne Kristus viser sig for disciplene og taler til dem, underviser dem. Og de på deres side, med den tro på ham som den opstandne frelser, der har slået rod i dem, begynder at forstå det, de tidligere, da de var sammen med ham, havde set og hørt, men ikke fuldt forstået. Nu - i lyset af opstandelsen - forstår de så meget, at Jesus kan forlade dem. Og han tager dem ud til Bethania ved Oliebjerget uden for Jerusalem og taler sine sidste ord til dem - og han tages bort fra deres øjne.

Afskeden er ikke, som når vi holder afsked med en. Disciplene er stadig fulde af spørgsmål. De spørger om, hvornår de skal vente Gudsriget; og det er jo for så vidt et godt spørgsmål; Jesus svarer, som han plejer på den slags spørgsmål, at det er det Faderen, der ved. Men disciplene bruger ikke lejligheden til at holde en takketale og takke Jesus for den tid, han har været hos dem. - Jesus taler til dem. Og han taler med myndighed som den, der har fuldbyrdet verdens frelse - og nu giver dem deres opgave; - samtidig lover han dem, at Helligånden skal komme til at støtte og vejlede dem i den opgave.

- "Men I skal få kraft, når Helligånden kommer over Jer, - og I skal være mine vidner både i Jerusalem og hele Judæa og Samaria og indtil jordens ende".

Jesu ord er befaling og løfte i eet: De får løfte om Helligånden, og de skal missionere, hvor de står og til verdens ende. Åndens udgydelse og Kirken missionsopgave hører nøje sammen.

Vi plejer at sige, at Pinsen er Kirkens fødsel. Men vi kan så sige, at Jesus med sine ord til apostlene ved sin afsked med menneskelivet og opstigen til Faderen bebuder kirkens fødsel og opgave.

Kirken er en missionskirke. Den skal fortsætte Hans jordiske virke. Det siges her tydeligt, at Kirken er en del af frelseshistorien. Den Kristus, som nu troner i Himlen er Kirkens hoved; Kirken er hans le-geme på jorden.

Beretningen om himmelfarten er begyndelsen på Apostlenes Gerninger. I fortsættelsen hører vi, hvordan disciplene forkyndte og lærte og kom i helligdommen. Det er også Kirkens og vor opgave. Vor

hjælp er: Tillid til Gud og alt, hvad Han efterlod til sine apostle; Åndens vejledning og trøst; og menighedens indbyrdes omsorg. Det er Kirkens rejsekost og bedste overbevisningskraft i verden.

I Julen bliver Gud menneske, og med Kristi Himmelfart vender Sønnen tilbage til Faderen. Hans værk er fuldbyrdet. Det betyder to ting af evigheds karakter, som vi skal tage til os:

For det første: Med Kristi Himmelfart ophøjes Jesu menneskelige natur til pladsen ved Faderens højre. Skabelsens gudbilledlighed, som menneskene tabte, genoprettes. Jesus er førstegrøden af de hen-sovne. Det, der er sket, skal fuldbyrdes på den yderste dag. - "Den, som tror og bliver døbt, skal blive frelst ...".

For det andet: Kristus skal komme igen, som han er opsteget. Himmelfarten er en nødvendig forudsætning for genkomsten. Netop fordi han er opfaren til himmels, kan han være med os alle steder på jorden og til alle tider.

Når vi ligger under for vor egensindighed og tilbøjelighed til synd og kæmper med vore mangler, så kan vi løfte øjnene til Himlen og se Kristi menneskelige natur, som Han bar i verden, ophøjet til Himlen; til den evige uforgængelighed.

Så kan vi leve - med et gammelt udtryk - "corda in coelo" - "med hjertet i himlen".

Med hjertet i himlen -

Amen. Gud ske tak og lov.

Prædiken: Jomfru Marias Fødselsdag 2021

Af Peter Østerby-Jørgensen

Tekster: Ordspr. 8,1.22-35 & Matth. 1,1-17

Den 8. september fejrer både Østkirken og Vestkirken Jomfru Marias Fødsel. (Som en sandsynligvis overraskende pudsighed kan det nævnes, at dagen også er anført i den færøske alterbog fra 2012.) I Østkirken er dagen blevet fejret siden omkring år 500. Omkring år 700 dukker den op i Rom – for så mellem 900 og 1100 at vinde almindelig udbredelse i Vesterlandet.

Ønsket om at fejre Jomfru Marias Fødsel udspringer af en overbevisning om, at Maria fra første øjeblik af sin eksistens var bestemt til at blive mor til Guds Søn.

Ganske som Profeten Esajas kunne sige om sig selv og sit liv: Herren har kaldet mig fra moders liv, fra fødslen kaldte Han mig ved navn.

Eller som Profeten Jeremias fortæller: Herrens ord kom til mig: Før jeg dannede dig i moders liv, kendte jeg dig; før du kom ud af moders skød, helligede jeg dig.

I øvrigt er Maria jo forudset på et af Bibelens første blade:

Da Adam og Eva havde spist af frugten på træet til kundskab om godt og ondt, og Gud gjorde regnskabet op med dem og med slangen, sagde Han til slangen:

Jeg sætter fjendskab mellem dig og kvinden, mellem dit afkom og hendes. Hendes afkom skal knuse dit hoved, og du skal bide hendes afkom i hælen.

Det betyder, at engang skal et barn af en kvinde knuse ham, der talte gennem slangen, altså Djævelen.

Det fortalte man fra den ene generation til den anden, gennem århundreder – og fortællingen bragte håb; men hvem kvinden og barnet ville være, var det umuligt at vide.

Vi véd det: Barnet var Jesus Kristus, Guds Søn, der blev menneske. Og kvinden var Hans mor, Jomfru Maria.

På den baggrund tør vi sige, at med Marias undfangelse og fødsel tog Gud det første skridt til at opfylde det løfte til alle mennesker, der lå i de gamle ord til slangen.

Når Gud har givet et løfte, opfylder Han det. Og når Han har lagt en plan, fører Han den igennem, usvigeligt sikkert, skridt for skridt, indtil det mål er nået, som Han har fastsat.

Det er også det, denne festdags hellige evangelium vidner om. Det skal vi vende tilbage til.

Men først skal vi standse ved dagens første læsning, fra Ordsprogenes Bog. Det er en læsning, der anvender de bibelske ord noget anderledes, end vi nok ville gøre det i vor tid.

Det er Visdommen, der taler. Guds Visdom.

I Det Gamle Testamente kan Guds Visdom omtales som en selvstændig person, der både kan tale og handle.

Derfor var der røster i den tidlige kristne kirke, der satte lighedstegn mellem Visdommen og Kristus.

Som Evangelisten Johannes siger, at Ordet blev kød i Jesus Kristus, kunne man lige så godt og med samme ret sige, at Visdommen blev kød i Jesus Kristus.

Vi vil heller ikke undre os, hvis vi lader det være vor Herre Jesus Kristus, der taler med Visdommens ord:

Jeg blev frembragt i evigheden. Jeg fødtes, før verdensdybet var til.

Da Gud grundfæstede Himlen, var jeg hos Ham. Da Han lagde jordens grundvold, var jeg fosterbarn hos Ham. Lykkelig den, der hører på mig, thi den, der finder mig, finder liv og opnår yndest hos Herren. Men så gik man et skridt videre:

Når nu Kristus var hos Gud fra evighed, så måtte den kvinde, der skulle blive Hans jordiske mor, også være omfattet af, være med i, Guds Visdoms plan fra evighed.

Derfor kunne man også lade det være hende, der taler med Visdommens ord:

Mig skabte Herren først blandt sine værker, før Han skabte andet; jeg var fosterbarn hos Ham, Hans glæde dag efter dag; for Hans åsyn legede jeg altid. Og nu, hør mig! Vel den, der vogter på mine veje! Hør på tugt og bliv vise, lad ikke hånt derom! Lykkelig den, der hører på mig.

Som allerede nævnt: Sådan ville vi nok ikke anvende disse ord i vor tid; men i oldkirken og ind i middelalderkirken gjorde man det.

Og det for at understrege, at Maria fra evighed af havde været med i Guds plan – som den, der skulle blive mor til Guds-Ordet, når det skulle blive kød og tage bolig blandt os.

Da hun blev født, begyndte Gud at sætte den plan i værk, som havde været Hans, før Han skabte verden.

Vi går videre til dagens hellige evangelium: Jesu slægtsregister ifølge Evangelisten Matthæus.

Vi skal ikke standse ved hver enkelt af de 42 mænd og de fire kvinder, der er nævnt i dette register.

Vi skal heller ikke efterprøve, om hvert enkelt far-søn-forhold svarer til det, der fortælles i Det Gamle Testamente.

Og vi skal heller undersøge, om det virkelig stemmer med 3 gange 14 generationer fra Abraham til Kristus.

Den lange række af navne vidner om levet menneskeliv.

Undervejs har mange, eller sandsynligvis de fleste, af dem, der nævnes, uden tvivl oplevet, at tilværelsen kan være broget og til tider uoverskuelig.

Ikke mindst i forbindelse med de fire kvinder, der nævnes, var begivenhederne alt andet end søndagsskoleagtige – hvis man tør sige det sådan.

Og hver enkelt af alle disse mennesker, kvinder og mænd, har sikkert ikke skænket det en eneste tanke, at de var et nummer i Guds plan fra Abraham til Kristus.

Men Matthæus fortæller os, at netop sådan var det:

Hver eneste af disse personer spillede en rolle i Guds plan. Hvordan deres liv end formede sig, og hvad de end selv måtte tænke om det, så indgik de og deres liv i Guds plan.

Og i den var der stor regelmæssighed. Med usvigelig sikkerhed skred den frem, skridt for skridt:

Fra Abraham til David 14 generationer, fra David til bortførelsen til Babylon 14 og derfra til Kristus 14.

Jesu slægtsregister, sådan som Matthæus gengiver det, bekræfter virkelig den påstand, man somme tider kan støde på – at Gud kan skrive lige på skæve streger.

Også for os kan tilværelsen fra tid til anden vise sig broget og uoverskuelig. Og det kan gøre det svært at holde ud og at holde modet

oppe. Ja, engang imellem vil vi måske endda sige, at det kan gøre det svært at finde kræfter til at kæmpe videre.

Da må vi prøve at læne os op ad, at Gud fører sin plan igennem, også for os og med os. For mig og med mig. Med hele mit liv og med alt mit virke.

Selv når de streger, jeg kan se, er skæve eller er som braset sammen i en filtret bunke, kan Gud skrive lige på dem.

Det hører også med til det, vi bliver mindet om i dag.

Vi fejrer Jomfru Marias Fødselsdag.

I årets løb fejrer vi også vore egne fødselsdage.

Jomfru Maria blev født til at blive mor til Guds Søn, til at undfange og føde Ham og siden følge Ham.

Sådan bliver hvert eneste menneske også født til at tage imod Guds Søn, for at Han må bo ved troen i vore hjerter, for at vore legemer må være templer for Helligånden, og for at vi gennem det brogede og uoverskuelige liv altid, allevegne og i alle forhold må følge Kristus, Den Gode Hyrde.

Lad os have det i tanke, både når vi fejrer Jomfru Marias Fødselsdag, og hver gang vi fejrer vor egen.

Og lad os så slutte med en gammel kirkelig sang til Jomfru Marias Fødselsdag – den er bemærkelsesværdig derved, at den findes nogenlunde enslydende i både østlig og vestlig tradition:

Din fødsel, o Guds jomfruelige moder, forkyndte glæden for al verden; thi af dig er retfærdighedens sol oprundet, Kristus vor Gud. Ved at tilintetgøre forbandelsen gav Han velsignelsen; ved at beskæmme døden gav Han os det evige liv.

Tre vigtige bøger

Af Peter Østerby-Jørgensen

Bent Flemming Nielsen:

På den første dag. Kirkens liturgi. Oldtid og middelalder. København 2018. Forlaget eksistensen.

Bent Flemming Nielsen:

Højmessen. Historie og teologi. København 2020. Forlaget Eksistensen.

Holger Villadsen:

Ordet og nadveren. Artikler og foredrag om dansk liturgi. København 2020.

Mon ikke det er de fleste af Re-formatios læsere bekendt, at der i disse år er lagt op til endnu en overvejelse angående Folkekirkens liturgi? På nuværende tidspunkt er det imidlertid ikke muligt så meget som at gætte på, hvordan overvejelsen vil ende.

Overvejelserne gælder både reglerne for liturgien og liturgiens ord. Man overvejer, om ritualerne også fremover skal være autoriserede, eller om det i større eller mindre omfang skal være overladt til den enkelte menighed at udforme sin gudstjeneste. Og samtidig overvejer man, om de gældende ritualer skal revideres, eller om der måske skal formuleres helt nye ritualer, om ønsket, uden nogen væsentlig tilknytning til hidtil gældende skik.

Vil man have en god historisk baggrund for at danne sig en mening om denne slags spørgsmål, kan man kun være taknemmelig for de tre bøger, der er nævnt herover.

Bent Flemming Nielsen

Bent Flemming Nielsen blev dr. theol. i 1988 på grundlag af en afhandling om Karl Barths teologi. Efter ti år som sognepræst i Odense og et år som medarbejder ved det teologiske institut på Grønland var han fra 1999 til 2018 ansat ved Det Teologiske Fakultet på Københavns Universitet, fra 2012 som professor i dogmatik. Begge de bøger af ham, der skal omtales her, bærer præg af stor viden om emnet og af overblik over stoffet.

De to bøger kan uden vanskelighed læses hver for sig, men giver tilsammen en fornem fremstilling af Kirkens liturgi fra oldkirken til nutidens danske folkekirke.

På den første dag. Kirkens liturgi. Oldtid og middelalder.

Efter en indledning om liturgividenskab og om sprogbrug i hele bogen begynder den første af de to bøger, "På den første dag", med en redegørelse for sporene af gudstjenestelivet i de første kristne menigheder. Denne redegørelse følges af en omfattende gennemgang af gudstjenesteordninger i den ældste kirke.

Herefter skildres det, hvordan der hurtigt udviklede sig to forskellige traditioner i øst og vest. Den vestlige tradition gennemgås mere udførligt – uden tvivl, fordi det er den tradition, vor egen liturgi udspringer af og viderefører.

Den historiske gennemgang optager bogens fem første kapitler. Det sjette kapitel bringer analyser af Kirkens liturgi på tværs af de enkelte former, og et syvende kapitel er helliget en forholdsvis kort gennemgang af kirkeåret.

Ifølge bogens forord har det været vigtigt for Bent Flemming Nielsen at lade læseren møde de centrale tekster fra traditionen. Det præger bogen og bidrager til, at man får et omfattende indtryk af de første århundreders liturgi og af den opfattelse af kristendommen, som de liturgiske tekster indgik i og udtrykte.

Et spændende afsnit, som undertegnede givetvis vil vende tilbage til, er en "ekskurs" om "Offer, eukaristi og gave". Det var jo et af de områder, der var stor strid om på reformationstiden, og bogen byder på en kort, men præcis gennemgang af, hvad en række markante teologer i de sidste hundrede år har tænkt om dette emne – både romersk-katolske, evangelisk-lutherske og anglikanske.

Højmessens. Historie og teologi.

Den anden af de to bøger af Bent Flemming Nielsen, "Højmessens. Historie og teologi", begynder med en kort gennemgang af den del af liturgiens historie, der er behandlet i den før omtalte bog, "På den første dag".

Derefter fortsætter bogen med en langt mere udførlig omtale af Luthers liturgiske reformer, af dansk gudstjeneste på reformationstiden og op til omkring år 1900 og af udviklingen i 1900-tallet indtil de nye alter- og ritualbøger i 1992. Et sammenfattende "Efterord" afrunder bogen.

Det er denne bogs hensigt at fremlægge stoffet historisk, kun i mindre omfang sættes de liturgiske ordninger og tekster i sammenhæng med den opfattelse af kristendommen, der lå bag dem. Undtagelsen er afsnittet om Luthers lære om gudstjenesten.

Hvis man ønsker at studere gudstjenestens historie og ikke har gjort det før, må det anbefales at begynde med "Højmessens. Historie og teologi". Derefter kan man gå videre med "Den første dag i ugen" og glæde sig over dens langt bredere fremstilling.

Ordet og nadveren. Artikler og foredrag om dansk liturgi.

I forbindelse med omtalen af de to bøger af Bent Flemming Nielsen er det nærliggende også at nævne Holger Villadsens "Ordet og nadveren", der – som undertitlen siger det, bringer en lille samling af "artikler og foredrag om dansk liturgi".

De i alt seks foredrag og artikler bringer en stor mængde spændende stof omkring udviklingen af dansk gudstjenesteliv, især høj-messen, i 1900-tallet, så selv om bogen ikke har til hensigt at fremstille denne udvikling historisk, bliver man dækket rigtig godt ind.

Holger Villadsen har været præst og provst på Lolland. Han var fra 1988 til 1994 liturgisk sekretær for biskopperne og fulgte således arbejdet frem til alter- og ritualbøgerne af 1992 på nærmeste hold.

Til slut

Afslutningsvis skal det nævnes, at alle de her omtalte tre bøger er forsynet med omfattende litteraturlister, så man let kan finde stof til uddybning af et emne, der måtte interessere en – eller i det hele taget kan fortsætte sine studier i liturgiens historie.

Alle tre bøger anbefalet på det bedste.

En salme på juleaften

Af René Møller Yde

Indgangssalme ved juleaftens højmesse / Julevigilien, som fejres efter Non og før højtidens første vesper (omtrent kl. 15) - altså som den sidste af advents tjenester i violet og uden Gloria eller Halleluja.

1) Hør, Guds folk på jord, din Gud!
For din Herre vil nu tale:
"Fra Ægyptens lande (1) ud
og fra dødens mørke dale
har Gud Herren udført jer
på en stor og herlig færd.
Her til aften skal I kende,
at han mad til jer vil sende.

2) Nu i morgen skal I se,
 hvad Gud Herren jer vil give.
 Herrens herlighed som sne
 over jer skal mægtig blive.
 Brød fra Himlen med Guds fred
 over jer skal regne ned.
 Herren vil sin magt jer vise
 og I skal hans navn lovprise.”

3) Så det var i Mose tid,
 Herren brød fra Himlen sendte
 til sit folk som manna hvid.
 De hans gode vilje kendte.
 Senere til Davids by
 og til ”Brødets Hus” (2) på ny
 han det sande brød nedsender,
 hvilket vi som ”Jesus” kender.

4) På vort alter livets brød
 vi i nadveren skal finde.
 Jesus dette måltid bød,
 skulle fejres til hans minde.
 Ligesom i Betlehem
 og med Himlen som sit hjem
 til vort alter han vil komme
 som en føde for de fromme.

5) Her i denne julekvæld
 vi til julens fest bereder
 vores hjerte og vor sjæl,
 så vi livets brød tilbeder.
 Denne juleaften skøn
 knæler vi for Davids søn,
 og vi alle tak ham siger,
 for han ned fra Himlen stiger.

2. Mos 16,6

René Yde, 2020

1. Øvre- og Nedreægypten 2. Betlehem

Mel: Glæd dig Zion glæd dig jord

Til kalenderen

FKF forventer som sædvanligt at afholde landskonvent ved Kristi Himmelfart 2022 og vi opfordrer på det stærkeste til deltagelse. Det vil forventeligt være i Kingos Kirke i København. Det er i skrivende stund ikke besluttet om konventet vil vare 1 eller 2 dage.

Sankt Ansgar Fællesskabet

Alle tjenester fejres i Kingos Kirke på Nørrebro i København

2021

Tirsdag 7. december kl 19 Sankt Nikolaj

Søndag 19. december kl 17 Fjerde søndag i advent

2022

Torsdag 6. januar kl 19 Hellig Tre Konger

Søndag 23. januar kl 17 Tredje Søndag efter Hellig Tre Konger

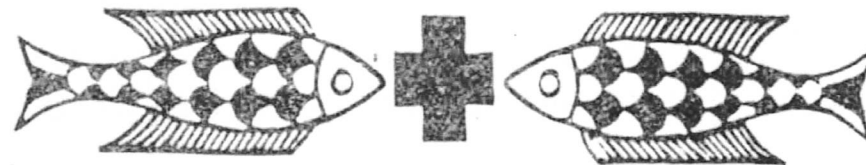
Torsdag 3. februar kl 19 Sankt Ansgar

Søndag 20. februar kl 17 Seksagesima Søndag

Søndag 6. marts kl 17 Første Søndag i fasten

Tirsdag 22. marts kl 19 Hverdag i fasten

Ydere tjenester og foredrag: se www.ansgarius.dk eller vores facebookside.

RE-FORMATIO

udgives af Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Redaktion: FKF's bestyrelse. Ansv. red. Henrik D. Gautier

Formand for FKF: Henrik D. Gautier, Femte Juni Plads 10, 2000 Frederiksberg; E-post: hdg@privat.dk Tlf: 30551272

Næstformand: Chr. Ankerstjerne Rønneberg, Sdr. Fasanvej 20, 2000 Frederiksberg. Tlf. 40449204

Kasserer: Nete Marie Hjorth Madsen, Gillesager 268, 5. tv. 2605 Brøndby. Tlf. 36757165, e-post. nmhjorthmadsen@gmail.com

Bankforbindelse: Danske Bank, Reg.nr. 1551; kontonr. 2 08 81 42

Ved overførsel fra udlandet: SWIFT-BIC: DABADKKK, IBAN: DK25 3000 0002 0881 42

Adresseændringer meddeles kassereren. Dette er yderst vigtigt, da vi ikke længere får automatisk besked om adresseændring. Skulle bladet udeblive bedes man kontakte kassereren.

Hjemmeside: www.kirkelig-fornyelse.dk

Læserindlæg, artikler, boganmeldelser, annoncering af arrangementer og andet til bladet sendes til ansv. red.

Indhold:

Substans og relation *ved Olav Fog*: 2

Gudsmoders tegn *af Monica Papazu*: 8

Vesper-prædiken *ved Kristi Himmelfart ved H.D.Gautier*: 23

Prædiken: Jomfru Marias Fødselsdag 2021 *ved Peter Østerby-Jørgensen*: 26

Tre vigtige bøger *ved Peter Østerby-Jørgensen*: 30

En salme på juleaften *af René Yde*: 33
